

University of Groningen

Het topje van de ijsberg

Boschman, Nienke; Hacquebord, Louwrens; Veluwenkamp, Jan Willem

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version

Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:

2005

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Boschman, N., Hacquebord, L., & Veluwenkamp, J. W. (editors) (2005). *Het topje van de ijsberg: 35 jaar Arctisch centrum (1970-2005)*. (Volume 2 redactie) Barkhuis Publishing.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

The publication may also be distributed here under the terms of Article 25fa of the Dutch Copyright Act, indicated by the "Taverne" license. More information can be found on the University of Groningen website: <https://www.rug.nl/library/open-access/self-archiving-pure/taverne-amendment>.

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Het Arctisch Centrum Ontstaan en ontwikkeling

A.D. Kylstra

In het jaar 1968 ontmoette ik op straat onze slavist A.G.F. van Holk; hij kwam naar mij toe en zei kort en bondig: “We gaan een Arctisch Centrum oprichten en jij moet meedoen”. Ik vroeg verwonderd wie de andere deelnemers waren, waarom dat centrum moest worden opgericht en waarom ik moest meedoen. ‘De anderen’ was onze collega voor Culturele Antropologie Prof. A.H.J. Prins. Het moest worden opgericht om de studie van de talen en culturen van de arctische en subarctische volken in Groningen mogelijk te maken; dit gebied was aan de Nederlandse universiteiten nauwelijks vertegenwoordigd. Ik hoorde er bij op grond van mijn leerstoel Oud-germanistiek sinds 1962 en de in 1966 toegevoegde Finoegristiek; zij omvatten immers in Noord-Eurazië gedeeltelijk Groenland, waar Vikingen enkele eeuwen hadden gezeten; voorts Scandinavië, met name Noord-Scandinavië, het gebied van de Samen die toen nog Lappen werden genoemd, en Noord-Siberië met Oeraalse en Altaïsche volken. Aldus sprak Van Holk.

Een eerste oriënterende bespreking vond plaats in november 1968. Aanwezig waren de lector voor Scandinavistiek Amy van Marken, de hoogleraar godsdienstfenomenologie Th.P. van Baaren, Van Holk, Kylstra en Prins; De hoogleraar van archeologie H.Tj. Waterbolk was verhinderd. De belangstelling werd gewekt en enkele collega’s zouden onmiddellijk bereid geweest zijn tot medewerking als zij voor een zo veel omvattende onderneming tijd zouden hebben gehad. Enkele malen zijn we vol goede wil bijeen gekomen en met grote twijfel weer uiteengegaan. Ik herinner me nog levendig de laatste en beslissende vergadering. De slotzin was de vraag: “Nu voor het laatst: komt het centrum er of komt het er niet?” Er heerste een tijd zwijgen. Er was niets waarover we zouden kunnen beschikken: geen geld, geen ruimte, geen studenten, nauwelijks boeken, en vooral: geen tijd. Uit interesse en overtuigd van nut en noodzaak hebben ten slotte een dozijn collega’s toegezegd.

Om maar onmiddellijk te beginnen moest er toen een bestuur worden gekozen. Prof. Prins stelde zich beschikbaar als secretaris/penningmeester, het voorzitterschap werd door iedereen afgewezen. Na de gebruikelijke discussie besloot men unaniem dat ik mij moest opofferen. Ik weigerde, twee taken waren voor mij genoeg. Het was een moeilijke en moeizame vergadering, tot men zich tenslotte bij mijn weigering neerlegde: “Dan gaan we maar naar huis”. Ik begreep

dat men werkelijk wilde gaan. Dat zou het einde betekenen van de pogingen, de dood nog voor de geboorte van het centrum dat er eigenlijk toch wel zou moeten komen. Ten eerste was Noord-Eurazië, zoals reeds is gezegd, in Nederland in de universitaire wereld een weinig bekend gebied. Het tweede argument was dat het perspectief van de faculteit, van de universiteit en van het geheel van het academisch bestel door dreigende donkere wolken overschaduwde begon te worden. De situatie van de voor het centrum in aanmerking komende Groningse vakgroepen was als volgt: de Oud-germanistiek bloeide, de Scandinavistiek eveneens; de nog jonge Finoegristiek was een groeiende en in Nederland de enige vakgroep. Daarbij kwam Van Baaren met zijn belangstelling voor het sjamanisme en Waterbolk met de prehistorische rendierjagersculturen. De Culturele Antropologie was echter bedreigd, een opheffing zou de sinds 1965 verplichte stages in Lapland ook voor doctoraalstudenten van andere universiteiten via Groningen onmogelijk maken. Het Arctisch Centrum zou een unicum zijn in Nederland en zou de genoemde vakgroepen tot een eenheid kunnen smeden en hopelijk de Antropologie van de ondergang redden. Dit waren mijn argumenten. Op grond van deze en nog andere overwegingen ben ik overstap gegaan en zo werd het Arctisch Centrum in 1970 opgericht.

In het *Nieuwsblad van het Noorden* verscheen al gauw, op 11 februari, een interview dat, wat zo dikwijls met interviews het geval is, niet uitblonk door goed begrip. In het begin heerste onder buitenstaanders scepsis, men dreef min of meer de spot met ons; schouderophalend keek men toe en kwalificeerde men het 'centrum' als 'dodgeboren kind'. Maar enkele jaren later wilden ettelijken zich als lid opgeven; de meesten werden afgewezen: het 'centrum' was geen toeristische vereniging.

In 1971 organiseerden de Scandinavisten een 'Noorse Week' over het thema "The North European Arctic as a non-western culture area". In het kader van deze 'Week' vond van 9 tot 11 november het eerste driedaagse symposium van de 'Interfacultaire Werkgroep Arctisch Centrum' plaats vergezeld van een tentoonstelling over de cultuur van de Samen, die gedurende vier weken goed werd bezocht. De tentoonstelling ging na Groningen naar Tilburg en Den Haag. De lezingen zijn met afbeeldingen in een klein boekje in 1973 verschenen. De voorzitter schreef een kort 'Voorwoord' en hield een lezing over 'The development of Lappish into a common standard language'. Helaas was dit eerste boekje een mislukking. Het aantal drukfouten was groot, pagina's en foto's waren door elkaar geraakt. Het boekje werd gefatsoeneerd, echter zonder succes. Ik was in die zomerperiode in Lapland, waar ik het boekje kreeg

toegestuurd; andere leden waren eveneens afwezig. De verantwoordelijke medewerker van de universiteit, die dus vrij spel had, werd o.a. op grond van deze wanprestatie ontslagen.

In 1973 werden de aangevraagde halve personeelsplaats, fondsen en een budget van f 4.500 voorlopig voor 1974 goedgekeurd. In mei 1973 waren inmiddels vakgenoten van elders toegetreden: de Eskimologen drs. G. Nooter, conservator aan het Rijksmuseum voor volkenkunde in Leiden, en drs. C.W.H. Remie in Nijmegen; de jurist dr. G. van den Steenhoven, eveneens uit Nijmegen, later gevolgd door de historicus drs. Joost Braat van het Rijksmuseum in Amsterdam en de walvisdeskundige Th. Mol uit Arnhem, tevens vertegenwoordiger van het Zuiderzeemuseum in Enkhuizen.

De vergadering van 30 januari 1974 begon met de verheugende vaststelling dat we voor het eerst bijeen waren in een eigen aan het Arctisch Centrum toegewezen ruimte. De toekomst leek rooskleurig.

In hetzelfde jaar volgde het tweede symposium onder de titel "Netherlands-Swedish Symposium on Developments in Scandinavian Arctic Culture", weer met tentoonstellingen. Dat de betekenis van het 'centrum' reeds in het buitenland begon door te dringen bleek uit het feit dat alle kosten van de gastspreker Prof. Hans Christiansson uit Stockholm, de reiskosten van dr. Rolf Kjellström, eveneens uit Stockholm, en het terugzenden van een beschikbaar gestelde archeologische tentoonstelling door de Zweedse Ambassade werd betaald. De lezingen verschenen met afbeeldingen in 1975. Het korte 'Voorwoord' was van de voorzitter.

In 1975 werd het dagelijks bestuur uitgebreid: Mevrouw van Marken werd benoemd tot vice-voorzitter en Van Holk tot vice-secretaris. De antropologe mevrouw N.J.M. Zorgdrager was al in 1973 penningmeester geworden. Het aantal leden was nu tot twintig gestegen.

In november 1976 waren de Inuit (vóór die tijd Eskimo's genoemd) aan de beurt met het symposium 'Continuity and Discontinuity in the Inuit Culture of Greenland'. De tentoonstelling was ook dit keer zeer geslaagd dankzij de royale medewerking van Deense zijde. Het Deense 'Nationalmuseet', 'Det Grønlandske Selskab' en 'Statens Filmcentral' stuurden ons documentaires, posters en informatiemateriaal; de transportkosten kwamen voor rekening van het Deense ministerie van buitenlandse zaken. De oud-gouverneur van Groenland Christensen en zijn vrouw kwamen met kunstvoorwerpen uit hun privébezit. Ook Inuit kunstenaars verschaften ons materiaal, evenals ons 'Rijksmuseum voor Volkenkunde' in Leiden en het 'Museum voor Onderwijs' in Den Haag.

Het gebruikelijke boekje verscheen in 1977; het korte 'Voorwoord' werd voor de laatste maal geschreven door dezelfde voorzitter.

De lezer van nu moet beseffen dat de Universiteit toen geen congresbureau had. Wij, docenten en studenten, moesten zelf symposia en tentoonstellingen organiseren; uitnodigingen moesten worden gedrukt en verzonden; voor de buitenlandse deelnemers moest voor onderdak worden gezorgd. Kortom alles, van het begin tot het einde, was ons werk. Ik herinner me nog dat we, docenten en studenten, laat op de avond vóór de opening van een symposium in de tentoonstellingsruimte rondkropen over de vloer, die bezaaid was met gevallen spijkers. Om tien uur 's avonds werd het gebouw gesloten, maar we waren klaar. De volgende dag waren we om negen uur present en kon het feest beginnen...

In april 1977 heb ik met Van Holk, Nellejet Zorgdrager en de studentassistente Lies Liefferink het 'Arktisk Institut', het 'Institut for Eskimologi' en de afdeling Groenland in het 'National Museet' in Kopenhagen bezocht. We hebben met tevredenheid vastgesteld dat ons Gronings 'centrum' voor het Kopenhaagse 'Zentrum' niet onderdeed.

Het tweede, in 1974 gehouden symposium, heeft onvermoed vergaande gevolgen gehad. De Zweedse deelnemer, Prof. H. Christiansson, hield een lezing over opgravingen op Spitsbergen. Aansluitend vertelde hij over zijn ervaringen in dit gebied, dat voor de Hollanders in de zeventiende eeuw voor de walvisvaart zo belangrijk is geweest. Het was een rijk gebied voor opgravingen, maar toeristen namen veel mee, de zee was een bedreiging en Sovjet archeologen waren actief. Wij Nederlanders moesten toch, aldus Christiansson, daar ten spoedigste ons zeventiende-eeuwse walvisvangststation Smeerenburg gaan onderzoeken. Het was verlokkelijk, wenselijk, moeilijk, gecompliceerd en rijkelijk pecunia vereisend. Wie zou daartoe in staat zijn? Wij hadden geen archeoloog die ervaring had opgedaan met permafrost. Hoe zou een dergelijke onderneming moeten worden gefinancierd? Wij hadden tenten nodig, een schip, proviand voor ettelijke weken, allerlei materiaal en zo voort. Wij hadden toestemming nodig van Noorse instanties; hulp uit Zweden en Denemarken zou gewenst zijn. Dat betekende moeizame onderhandelingen met Scandinavische ministeries.

In mei 1975 kwamen Prof. Povl. Simonsen uit Noorwegen en Prof. Hans Christiansson uit Zweden om moeilijkheden, mogelijkheden en onmogelijkheden te bespreken. Er heerste aan Nederlandse zijde enthousiasme en scepsis. Onze archeoloog zette ons de onmogelijkheden uiteen; hij wilde niet nog meer tijd

ermee verkwisten, pakte zijn boeltje, vertrok, en liet ons verbouwereerd achter. Dit leek dus het einde te zullen worden. Na lang zwijgen stelde ik voor dan maar zonder hem verder te gaan en te proberen een Noorse vakman te charteren. Het voorstel werd direct aangenomen en we besloten te gaan graven. Raar, maar waar.

We zochten en vonden een avonturier die fysiek en psychisch in staat en ook bereid was om moederziel alleen een paar weken ter plaatse de opgravingsproblemen te onderzoeken en op een koud eiland uitgerust met een tent, een wapen en prikkeldraad tegen hongerige beren, een metaaldetector en radioapparatuur zijn bevindingen op papier te brengen. We hebben geld bijeengebracht en J.B. Kist, conservator van het Rijksmuseum in Amsterdam, per schip en vliegtuig naar het onbekende gestuurd.

Zijn terugkeer is waard te worden verteld. Op de afgesproken dag waarop een schip hem mee terug zou nemen, wachtte hij tevergeefs: het schip vergat hem en voer door. Daar stond hij, zijn noodpijlen functioneerden niet, zijn proviand was nagenoeg op. Wat nu? Hij wandelde wat op het strand heen en weer en trof een andere man, die ook aan het wandelen was. Het bleek een Engelsman te zijn, wiens genoeg het was in de zomervakanties alleen met zijn boot langs de gletsjers te varen. Natuurlijk kreeg Kist een lift. Alles werd ingeladen, ze vertrokken welgemoed, maar kwamen in een storm terecht zoals de Engelsman nog nooit had meegemaakt; ze moesten zich volgens hem op het ergste voorbereiden. Ze hebben het echter overleefd; Kist kwam gezond en wel in Amsterdam terug. Wij, Amy van Marken en ik, hebben ons daar de resultaten van het avontuur laten uiteenzetten, in Groningen verslag uitgebracht en met zijn allen vastgesteld dat een opgraving zeer wel mogelijk was en zich zou lonen.

De volgende stap was de universiteit er toe te brengen aan ons centrum een volledige plaats voor een coördinator en organisator voor het 'Smeerenburg-project' toe te kennen. Wij konden niet meer zonder hulp op de ingeslagen weg voortgaan.

Na zeven student-assistent-eenheden in 1976 werd in 1979 de gewenste plaats voor een medewerker aan ons toegewezen. Het was voor mij nu tijd geworden om me terug te trekken. Het was een gunstig ogenblik: het centrum was geen mislukking geworden, het was na tien jaar stevig verankerd; met vier symposia had het internationaal een hoog aanzien verworven. Ik kon dus gemist worden. Mijn drie hoofdbezigheden werden me in de loop der jaren echter teveel, of juist: waren me teveel geworden. Dit werd duidelijk toen ik 6 juli 1978 met mevrouw Van Marken voor de universitaire wetenschapscommissie moest verschijnen om onze plannen, wensen, en de wetenschappelijke waarde van het

project uiteen te zetten en ik plotseling midden in een zin moest stoppen: ik wist na de komma niet meer wat ik vóór de komma had gezegd. Ik heb verder gezwegen en mijn collega het woord gelaten. Onze zaak was bij haar in goede handen. De volgende ochtend zei ik tegen haar: “Dat was een slechte beurt gisteren”. Amy zei: “ja”. Op de eerstvolgende bijeenkomst heb ik het bijltje er bij neergelegd.

Eigenlijk had ik vier omvangrijke taken, afgezien van de gebruikelijke ‘kleinere’ verplichtingen waarmee iedere hoogleraar werd en wordt overspoeld. De nog niet genoemde niet-academische taak was het Algemeen Voorzitterschap van alle staatsexamens Duits. Dit voorzitterschap heeft zeer veel tijd en energie geveerd van 1970 tot de staatsexamens twintig jaar later werden afgeschaft.

Wat nu het ‘Arctisch Centrum’ betreft: Een decennium lang ben ik voorzitter geweest en heb ik met de leden van het dagelijks bestuur, Amy van Marken, Prins en Nellejet Zorgdrager vele lange avonden doorgebracht met het smeden van plannen en de verwezenlijking ervan in mijn huiskamer, waarin mijn echtgenote als gastvrouw ons altijd blijmoedig van koffie en toebehoren heeft voorzien. Onze harmonische avonden in huiselijke sfeer zijn mij nog steeds een goede herinnering.

Natuurlijk kregen onontbeerlijke waardevolle deskundigen een steeds groter aandeel in overleg en besluitvorming – in de eerste jaren was het genoemde viertal niet slechts het (dagelijks) bestuur, het was het ‘centrum’ – en hebben wij allen met elkaar in luttele jaren onze schepping tot bloei gebracht.

In november 1978 heb ik nog het vierde symposium, ‘Proceedings of the Norwegian-Netherlands Symposium on Svalbard’, als voorzitter mede tot een goed einde gebracht.

In de vergadering van 3 november 1978 heb ik de voorzitterskamer overgedragen aan collega Van Holk, in 1981 heb ik het ‘Arctisch Centrum’ vaarwel gezegd. Al gauw na mijn uittrede uit het bestuur deed het onjuiste gerucht de ronde over een grote ruzie. Het was jammer voor bepaalde, ons onbekende, lieden dat het gerucht weer even gauw was verstomd. Aan het boekje heb ik geen deel meer gehad; het voorwoord werd geschreven door mijn opvolger Prof. Van Holk.

Van de vele anekdotes wil ik er nog twee vertellen: Toen we voor het verzorgen van het derde boekje een bekwaam student zochten en geen geschikte hulp vonden stelde ik mijn zoon Hans voor. Reactie van collega Prins: “riekt dat niet naar nepotisme?” “zeker, maar weet jij iemand die geschikter is?” Het antwoord was negatief dus werd de ‘nepos’ gecharterd.

Toen ik het vijfde symposium wilde bijwonen, werd ik niet toegelaten. Ik moest eerst betalen, wat ik weigerde. Hoe dit afgelopen is, weet ik niet meer.

SUMMARY

The Arctic Centre was founded in 1970 on the initiative of the slavist A.G.F. van Holk, the cultural-anthropologist A.H.J. Prins, the scandinavist A. van Marken, the theologian Th.P. van Baaren, the archaeologist H.Tj. Waterbolk and the author of this article, the old-germanist and finno-ugrist A.D. Kylstra. The original aim of the Arctic Centre was to facilitate in Groningen the study of the languages and cultures of the Arctic and Sub-Arctic peoples. In 1971, 1974, 1976 and 1978 the Arctic Centre organized conferences with connected exhibitions and, subsequently, published the conference papers. At the 1974 conference the Swedish professor H. Christiansson delivered a paper on archaeological excavations on Spitsbergen which led the Arctic Centre to plan the Smeerenburg Project, the excavation of the 17th-century Dutch whaling station of Smeerenburg on Spitsbergen. In 1979, a researcher was assigned to the Arctic Centre to take up the organization of the project.

I was president of the Arctic Centre from the start in 1970 to 1978. By then, the Centre had proved successful. In 1981 I realised that I had to reduce my work load and bade the Arctic Centre farewell.

Opening van de tentoonstelling "Spitsbergen tussen traan en ijs" (1978). Foto: Jan Schurer (Centrale Fotodienst RUG).